

Борисенко Сергій

УКРАЇНСЬКО-ФІНСЬКІ СТОСУНКИ У 1918 році

Використавши маловідомі спогади, нові документи, виявлені в архівах України і Фінляндії, автор детально дослідив процес налагодження дипломатичних стосунків між Українською Державою та Фінляндією в складних політичних та економічних умовах 1918 р.

Ключові слова: Українська Держава, Фінляндія, дипломатичні стосунки, архівні джерела, спогади.

Использовав малоизвестные воспоминания, новые документы, выявленные в архивах Украины и Финляндии, автор детально исследовал процесс налаживания дипломатических отношений между Украинской Державой и Финляндией в сложных политических экономических условиях 1918 г.

Ключевые слова: Украинская Держава, Финляндия, дипломатические отношения, архивные источники, воспоминания.

Having used the little-known memoirs, the new documents found out in archives of Ukraine and Finland, the author in details investigated process of adjustment of diplomatic relations between the Ukrainian State and Finland in difficult political and economic conditions in 1918.

Key words: the Ukrainian State, Finland, diplomatic relations, archival source, memoirs.

Історія українських визвольних змагань 1917–1921 рр. у роки незалежності нашої держави викликає велике зацікавлення не тільки в науковців, а й серед широких кіл громадськості. У цей час широко вивчається період гетьманату Павла Скоропадського – своєрідної і неоднозначної форми існування української державності тих революційних років. Якраз тоді встановлено перші реальні міжнародні відносини між Україною та іншими країнами в новітній історії.

Історія дипломатичних стосунків Української Держави уже вивчалася українськими авторами¹, однак змістовного і повного дослідження з історії українсько-фінських відносин 1918 р. ще немає. Тому спробуємо здійснити черговий крок у висвітленні саме цього тематичного сегменту в історії періоду гетьманату П. Скоропадського, спираючись на спогади очевидців та архівні джерела.

Налагодження офіційних дипломатичних відносин України Держави з іншими країнами, розпочате Центральною Радою, продовжив уряд гетьмана П. Скоропадського. Ця діяльність поживалася з літа 1918 р., після того як 20 травня Міністерство закордонних справ очолив досвідчений державний діяч і політик Д. Дорошенко. Безпосередньо ж завдання організації українських дипломатичних представництв за кордоном було тоді покладено на товариша (заступника) міністра закордонних справ О. Шульгина.

Пріоритетні напрями зовнішньої політики Української Держави обумовлювалися складністю міжнародної ситуації та внутрішнього становища. Головна увага приділялася, насамперед, зміцненню дружніх відносин з країнами Четверного союзу – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною, а також розв'язанню спірних територіальних проблем із сусідніми державами. Д. Дорошенко, зокрема, зазначав: «Відносини до Німеччини були влітку 1918 р. основним питанням не тільки нашої закордонної політики, але й питанням самого нашого існування, як держави. Цей стан залежності від Німеччини був утворений фактом присутності на українській території кільксоттисячної німецької й австро-угорської армії, що прийшла до нас по хліб. Отже справа повільного, без потрясінь, виходу з цього стану залежності від чужої військової сили, не пориваючи добрих відносин з державами, що цю силу, як допомогу і порятунок, до нас вислали, – це було віссю нашої політики».

Серед інших завдань, що постали перед урядом П. Скоропадського в галузі зовнішньої політики, було налагодження відносин з державами, які утворилися на території колишньої Російської імперії. Адже для Української Держави вони були природними союзниками, оскільки для них теж існувала небезпека потрапити під владу більшовицької Росії. Знову пошлемось на Д. Дорошенка: «...Відносини з «рандштатами», себто з державами, які повстали на національних територіях, що відділилися від Росії, себто з Польщею, Фінляндією, Литвою, Білоруссю, Доном, Кубанню, Грузією й Кримом определялися здебільшого в залежності від того, чи мала Україна якісь спірні питання у взаємних відносинах, головне питання за спірні території. З усіма ними були зав'язані більш або менш сталі й формальні дипломатичні відносини. Щодо Фінляндії, Литви й Грузії питання вирішилося дуже просто: Україна не мала з ними ніяких спірних справ і тому нав'язала дипломатичні відносини, прийняла від Фінляндії й Грузії дипломатичних представників і вислала своїх...», – писав він².

Історію відносин між Українською Державою та Фінляндією досі практично не досліджено в історіографії. У працях загального характеру часто допускаються фактичні неточності та помилки щодо них.

Цінним джерелом інформації з цього питання є спогади відомого політичного, громадського та культурного діяча Фінляндії Германа Гуммеруса «Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві», опубліковані у Фінляндії шведською та фінською мовами у 1931 р. В українському перекладі вони побачили світ у 1997 р.³ Крім того, у фінських та українських архівах збереглися численні, головним чином дипломатичні, документи, які проливають світло на цю сторінку з історії міждержавних відносин.

Перші контакти між Україною та Фінляндією зав'язалися ще за часів Центральної Ради. 14–15 січня 1918 р. Сенат прийняв рішення послати в Україну делегацію у складі екстраординарного професора Йосеппі Юліуса Міккола та доктора філософії Яло Лахья Каліма, яка мала повідомити уряд УНР про проголошення Фінляндією незалежності⁴. Однак невідомо, чи встигла ця делегація виїхати, оскільки невдовзі у Фінляндії розпочалась громадянська війна. 27 липня 1918 р. в Україну та Польщу вирушила фінська делегація для налагодження торгових відносин. Встановлення дипломатичних відносин між Фінляндією та Українською Державою відбулося значною мірою завдяки ініціативам Г. Гуммеруса. У фондах Національного архіву Фінляндії збереглися чернетки та копії його листів до впливових фінських та німецьких державних діячів й політиків, у яких автор підкреслював необхідність відкриття посольства Фінляндії у Києві. Так, 17 травня 1918 р. він звернувся до німецького консула у Гельсінкі з проханням переконати Міністерство закордонних справ Німеччини у доцільності цього відкриття⁵. У листі від 17 липня 1918 р. Г. Гуммерус просив впливового прибалтійського німця барона фон Роппа, який тоді тісно співпрацював з німецькою військовою владою, порушити клопотання про відкриття фінського посольства в Україні перед начальником штабу Східного фронту генералом Максом Гофманом⁶.

Що ж спонукало Г. Гуммеруса займатися налагодженням фінсько-українських відносин? Справа в тому, що за ідейними переконаннями він був націоналістом і вся його політична діяльність була присвячена боротьбі за національне самовизначення своєї країни. Під час Першої світової війни Г. Гуммерус очолював фінське інформаційне бюро у Стокгольмі, яке було неофіційним представництвом фінського руху опору за незалежність, а невдовзі після проголошення Фінляндією незалежності обійняв посаду радника посольства. Під час перебування у Стокгольмі він познайомився і подружився із співробітниками Українського інформаційного бюро, які доручили йому відвезти до Гельсінкі підготовлений головою бюро М. Залізником меморандум про державний устрій України, на підставі якого Сенат доручив проф. Йосеппі Юліусу Міккола розробити проект акта про визнання Фінляндією України⁷. В той час Г. Гуммерус був захоплений ідеєю укладення союзу між народами, які населяли окраїни Російської імперії, для спільної боротьби за незалежність.

Невдовзі після того, як Парламент Фінляндії прийняв закон про зовнішні дипломатичні представництва, 26 липня 1918 р. за поданням міністра закордонних справ Отто Стенрота Сенат Фінляндії призначив доктора філософії Г. Гуммеруса тимчасовим дипломатичним представником для особливих доручень при уряді Української Держави у Києві⁸. 30 липня О. Стенрот повідомив про це рішення уряду України⁹. 9 серпня Сенат призначив Йоста Серлакіуса на посаду тимчасового консула в Одесі, а Рудолфа Вад дена – у Києві¹⁰.

Зі свого боку Українська Держава теж діяла в напрямку розвитку двосторонніх відносин. Ще від початку 1918 р. українські інтереси у Фінляндії представляв, щоправда неофіційно, П. Сливенко, який тривалий час жив у Гельсінкі і працював в російській інженерно-будівельній установі у Свеаборзькій фортеці. Після Лютневої революції 1917 р. він вийшов у відставку і на власний розсуд вирішив присвятити себе захисту прав та інтересів військових-українців, які служили в частинах російської армії, дислокованих на території Фінляндії, насамперед у Выборзі. Першим об'єднавчим рухом українців, які знаходились тут, стала українізація однієї із рот фортечної артилерії, довкола якої згуртування й усіх інших українців. Проте цьому рухові не судилося розвинутись, оскільки восени 1917 р. рота вирушила з Выборга до одного з українських корпусів на фронт. Після того, як 29 квітня 1918 р. місто захопили війська білих, українці знову почали об'єднуватися для від'їзду на батьківщину. За рішенням виборзького губернатора Вальффа Сухонена від 13 травня 1918 р. була створена Комісія українського громадянства на чолі з Л. Константиновичем, головне завдання якої полягало у сприянні цій справі. Комісія зареєструвала 348 українців і видала їм «Тимчасові посвідчення» – документи, які заміняли паспорти. 8 червня 1918 р. близько 100 українців було відправлено додому, разом з ними і членів

Комісії. Тому невдовзі обрали другий її склад під головуванням В. С. Скобельцина. Наступний ешелон, в якому виїхали 74 українці, було відправлено 14 липня¹³.

15 липня 1918 р. уряд Фінляндії прийняв рішення дозволити виборзькому губернатору витратити 50 тис. карбованців із коштів, які були виділені раніше для переселення росіян із Фінляндії, для допомоги тим громадянам України, які хочуть повернутися на батьківщину¹⁴.

В організації повернення українців додому брав участь і П. Сливенко, який у той час фактично виконував функції українського комісара у Гельсінкі. Невдовзі після того, як у травні 1918 р. він поїхав на батьківщину, українці, які проживали у столиці Фінляндії обрали Український комітет на чолі Валентином Олександровичем Відстедтом. (Він був флотським інженером-механіком, капітаном 2-го рангу, брав участь у російсько-японській війні на ескадреному панцернику «Победа», служив у Порт-Артурі. У 1908 р. вийшов у запас, а з липня 1914 р. відновив службу у Свеаборзі і у вересні 1917 р. був остаточно звільнений у запас¹⁵). Створення його було з прихильністю сприйнято німецькою військовою владою у Фінляндії і вона навіть запропонувала урядові Української Держави призначити В. Відстедта на посаду консула. Заручившись підтримкою німців, 26 липня 1918 р. В. Відстедт звернувся з аналогічною пропозицією до управляючого Міністерством закордонних справ Д. Дорошенка. Він, зокрема, наголошував на тому, що йому й так фактично доводиться виконувати консульські обов'язки – клопотати за українців та захищати їхні права. «До мене звертався по допомогу заарештований тут племінник українського Гетьмана, але я, в той же час, безсилий зробити що-небудь», – писав В. Відстедт¹⁶, не знаючи про те, що ще 28 травня 1918 р. на посаду консула був призначений П. Сливенко, який, однак, виїхав з Гельсінкі до отримання цих повноважень. 4 липня його було призначено знову, але цього разу вже на посаду консульського агента¹⁷. 15 серпня 1918 р. Д. Дорошенко підписав наказ про новозасновані консульські агентства, за яким з 4 липня Гельсінкі зараховувалися до «місцевостей, в яких заснуються консульські агентства 1-го розряду».

18 вересня 1918 р., на 12-й день подорожі з Кременчука окупованими німцями територіями, П. Сливенко повернувся в Гельсінкі. За браком помешкань у місті він був змушений протягом двох днів розшукувати собі хоч якогось кутка і тому лише на третій день повідомив Міністерство закордонних справ Фінляндії про свій приїзд. 23 вересня під час зустрічі з міністром закордонних справ Отто Стенротом П. Сливенко зазначив, що він прибув у Фінляндію як консульський агент «з дорученням виконувати консульські обов'язки, доки не буде призначено відповідального посла». За словами П. Сливенка, О. Стенрот «радісно вислухав перший привіт офіційного представника незалежної Держави, яка народилась, як і Фінляндія, з небезпечного хаосу, котрий являла собою колишня Росія» і висловив надію на встановлення взаємовигідних зв'язків¹⁸.

10 вересня 1918 р. міністр закордонних справ Д. Дорошенко підписав законопроект про заснування дипломатичного представництва у Фінляндії. У «Поясненні до законопроекту» зазначалося: «Інтереси Української Держави вимагають заснування в дружніх нам державах дипломатичних представництв, особливо тоді, коли ці держави висилають своїх представників до України.

Отже, дипломатичні представники Фінляндії вже прибули до Києва і міждержавна взаємність вимагає заснування відповідного представництва Української Держави в Фінляндії й се як найскоршій часі...»¹⁹.

Законопроект ухвалила Рада Міністрів та затвердив П. Скоропадський 8 жовтня 1918 р. Відповідно до нього дипломатичне представництво Української Держави засновувалося з 15 вересня 1918 р. і зараховувалося до посольств другого розряду²⁰. (Згідно з законом від 14 червня 1918, яким встановлювалися штати посольств Української Держави, посольство у Фінляндії мало складатися з трьох осіб: міністра-резидента або повіреного у справах, секретаря та драгомана, тобто перекладача²¹). Першим кандидатом на посаду повіреного у справах був М. Славінський, голова Союзу автономістів-федералістів, голова політичної комісії української делегації на переговорах з більшовиками, радник Міністерства закордонних справ²². Проте невдовзі він дістав інше призначення.

8 жовтня 1918 р. Міністерство закордонних справ Української Держави надіслало Міністерству закордонних справ Фінляндії лист, яким повідомило про заснування українського дипломатичного представництва на чолі з тимчасово виконуючим обов'язки повіреного у справах Костянтином Володимировичем Лоським²³. Останній мав перебувати у Фінляндії до кінця 1918 р., а потім повернутися до виконання обов'язків директора загального департаменту Міністерства закордонних справ²⁴. Згідно з газетними повідомленнями його мав заступити Л. Кобилянський, у той час радник Міністерства закордонних справ²⁵. Те, що К. Лоський був відраджений у

Фінляндію, тимчасово підтверджує і його лист, який надійшов до Міністерства закордонних справ 18 грудня. У листі він просив сповістити, чи не бажає міністерство продовження його перебування у Фінляндії у зв'язку з тим, що через транспортні ускладнення йому навряд чи вдасться своєчасно, тобто в середині грудня, повернутися в Київ. Разом з тим, К. Лоський повідомляв, що він продовжить працювати у Фінляндії за умови своєчасного отримання відповідних кредитів та дозволу Української партії соціалістів-федералістів, членом якої він був²⁶.

Призначення К. Лоського, відомого українського державного та політичного діяча, на вказану посаду свідчило про те значення, яке надавав гетьманський уряд питанню розвитку відносин із Фінляндією. (К. Лоський походив із дворянської родини на Херсонщині. Після закінчення юридичного факультету Петербурзького університету займав адміністративні посади у Сибірі, Холмщині, Польщі. У 1917–1918 рр. він був комісаром Холмської губернії, помічником губернського комісара в Галичині, членом Центральної Ради, директором департаменту внутрішніх справ при Генеральному секретаріаті, директором департаменту загальних справ Міністерства закордонних справ і з 16 липня 1918 р. тимчасово виконував ще й обов'язки директора департаменту чужоземних зносин²⁷).

Обов'язки секретаря українського посольства спершу було покладено на колишнього секретаря Д. Донцова М. Галушинського, якого з 14 лютого 1919 р. замінив П. Сливенко. Перекладачами працювали фіни Г. Куркі, потім З. Мансікка²⁸.

15 жовтня 1918 р. К. Лоський прибув у Гельсінкі, де його зустріли консульський агент П. Сливенко та відряджений Міністерством закордонних справ Української Держави секретар міністерства Георг фон Гріппенберг. Українське посольство розмістилось у готелі «Феннія». 28 жовтня К. Лоський звернувся з листом до міністра закордонних справ Української Держави і попросив його виділити на купівлю помешкання для посольства 75 тис. карбованців у німецькій валюті²⁹.

20 жовтня 1918 р. про приїзд українського посольства у Фінляндію сповістила столична газета, а наступного дня в ній же було опубліковано інтерв'ю з К. Лоським, у якому останній розповів про політичну ситуацію в Україні та про те, якими він бачить перспективи подальшого розвитку українсько-фінляндських стосунків. Цього ж дня він вручив свою вірчу грамоту О. Стенроту. 22 жовтня К. Лоського прийняв регент Фінляндії П. Свінхувуд та Голова Ради Міністрів П. Паасікві. За повідомленням К. Лоського фінська сторона проявила велику зацікавленість подальшим розвитком відносин з Україною, головним чином найскорішим налагодженням торгівлі. Його поінформували, що Фінляндія має для продажу великі запаси паперу, а також сільськогосподарські машини власного виробництва, а взамін хоче отримати в першу чергу хліб та цукор.

Коло зовнішньополітичних завдань, які реалізували українські дипломати у Фінляндії не було широким. Це обумовлювалося тим, що перед українською дипломатією в ті часи ставилися дещо інші завдання, ніж перед дипломатами вже давно існуючих країн. Їм необхідно було в першу чергу проводити інформаційну роботу, щоб світ довідався про саме існування Української Держави. Отже, одне з головних завдань українських дипломатів у Гельсінкі полягало в інформуванні громадськості Фінляндії про події в Україні та привертанні її уваги до справи розбудови української державності. З цією метою К. Лоський часто друкував статті на сторінках фінської преси, написав брошуру «Украинский вопрос, Россия и Антанта», яку видав у Гельсінкі у 1918 р. під псевдонімом К. Вишевич. Наступного року там же вийшов із друку збірник його фельєтонів «Од великого до смішного»³².

Великою перешкодою в діяльності українського дипломатичного представництва був брак регулярного зв'язку з Міністерством закордонних справ та урядом. З грудня 1918 р. К. Лоський звернувся до української дипломатичної місії у Стокгольмі з проханням повідомити його про події в Україні, бо на той час до нього не прибуло жодного кур'єра з офіційними повідомленнями. Найкоротший шлях до Києва пролягав через територію Росії, яка не давала дозволу на проїзд українських дипкур'єрів.

Важливим питанням двосторонніх відносин було налагодження торгівлі. У Фінляндії у той час була гостра нестача продовольства. Україна ж була дуже зацікавлена у придбанні фінського паперу. Згідно з досягнутою 20 вересня угодою «Товариство фінських паперових заводів» мало продати Україні до кінця 1918 р. від 600 тис. до 1 млн. пудів паперу, а Україна мала поставити в Фінляндію цукровий пісок по 100 крб. за пуд у розрахунку: пуд цукру за кожні чотири пуди паперу. За результатами переговорів український міністр торгівлі С. Гутник та уповноважений урядом Фінляндії посол Г. Гуммерус підписали договірний протокол³⁴.

Натхненні першим успіхом, сторони розпочали підготовку до укладення загального торгового договору. Проте невдовзі з'ясувалося, що навіть виконання цукрово-паперової угоди опинилося під загрозою. Справа у тому, що, коли на початку жовтня 1918 р. Г. Гуммерус поїхав у Берлін для остаточного налагодження проблем фінсько-української торгівлі, там («Центральне закупівельне товариство») його повідомили, що цією угодою Фінляндія виявила «недружню діяльність» щодо Німеччини, а перевезення паперу та цукру через окуповані території буде можливим лише за умови поставок Фінляндією до Німеччини вершкового масла. Сенат Фінляндії не міг погодитись із цим і вирішення справи загальмувалось.

Проте сторони не полишали зусиль для налагодження торгових відносин. «...Заклучення торгового договору між обома державами – це перше і головне завдання, яке фінляндський уряд старається перевести», – доповідав К. Лоський своєму міністру закордонних справ 27 жовтня 1918 р., відзначаючи: «Економічні відносини Фінляндії, а особливо її можливість висилати на Україну деякі товари, як папір, сірники, а також рільничі знаряддя, особливо лопати, сокири, пилки, роблять справу торговельного договору не менш важливою і для України. Особливо, коли візьметься під увагу ця обставина, що Україна є в можливості одержувати ті товари із інших країв, а Фінляндія щодо таких предметів, як хліб і цукор, може звертатися лише до України, як першого джерела, позиція України є багато краща, що можна використовувати при заключенні договору в тій спосіб, що цей договір буде надзвичайно корисний для України щодо балансу торговельного, а це вплине безперечно на поліпшення її фінансового становища. Для цього однак належало би докладніше ознайомитись з умовами фінського ринку. В тій цілі конечним є негайне призначення для Фінляндії торговельного аташе...»³⁵.

Аналогічної точки зору дотримувався у цей час і повірений у справах Фінляндії при уряді Української Держави Г. Гуммерус. У своєму рапорті від 8 листопада 1918 р. він наголошував на доцільності продовження роботи по розвитку торгових відносин з Україною³⁶. Але на початку грудня він змінив свою точку зору і запропонував своєму уряду припинити на деякий час торгові переговори у зв'язку з нестабільністю політичної ситуації в Україні. «Невідомо, чи залишиться сучасний уряд при владі і надалі і чи зможе Україна у найближчому майбутньому взагалі зберегти свою державність», – писав він³⁷. Проте 14 грудня Сенат Фінляндії вирішив обрати і уповноважити у якості представника Фінляндії полковника Рудолфа Валдена з Центрального бюро паперової промисловості Фінляндії, а також директора Карла Хелстена з Центрального цукрового комітету і дозволити Комітету зовнішніх відносин призначити свого представника, а також міністра продовольства до складу комісії по підготовці та підписанню торгового договору з Україною, а уряд дав дозвіл на вивіз в Україну 83 603 кілограмів (400 рулонів) паперу³⁸. У цей же час також планувався продаж Україною 6 тис. пудів тютюну-махорки в обмін на 3 тис. пудів фінської бертолетової солі. Крім того, торговий відділ Протофісу отримав від фінської сторони пропозиції на продаж Україні шпалер, сухої целюлози, сірників, сокир, пилок, кос, сох, машинних жниварок, сінокісних машин, кінних граблів, газових двигунів. Взамін Фінляндія хотіла отримати зерно, борошно, цукор, патоку, карамель, кормові жмихи, сухий жом, хміль, кавові сурогати, мідь³⁹.

Реалізувати плани щодо торгівлі сторонам, на жаль, не вдалося, оскільки, коли на початку січня 1919 р. німецька влада врешті дала на це дозвіл, перевезення товарів стало вже неможливим. У цей час за умовами перемир'я німецькі війська уже залишали окуповані території. В результаті перша партія відправленого в Україну паперу (1750 т вартістю близько 4,5 млн. фінських марок) залишилась у Ризі, де була пограбована більшовиками. З України в Фінляндію вдалося поставити лише декілька вагонів солоду⁴⁰.

На жаль, перебування членів посольства Фінляндії у Києві не було тривалим. 28 січня 1919 р. через наступ більшовицької армії вони були змушені виїхати у Вінницю, де виконуючий обов'язки секретаря посольства Г. Йогансон залишився за повіреного у справах Фінляндії, а Г. Гуммерус з родиною вирушив у Гельсінкі і більше в Україну не повернувся.

Г. Гуммерус залишив по собі в Україні добру пам'ять. Міністр закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко, з яким у Г. Гуммеруса склалися добрі стосунки, згадував: «...д-р Гуммерус з щирою приязню ставився до українців і Української Держави, живо інтересуючись успіхами нашого культурно-національного життя, шкільництва, письменства, мистецтва»⁴¹. В «Енциклопедії українознавства» він охарактеризований як «активний прихильник України й оборонець її прав на самостійність»⁴².

Українське ж дипломатичне представництво у Гельсінкі проіснувало ще два роки. До 1 серпня 1919 р. ним керував К. Лоський, який з 17 січня цього ж року за наказом Директорії обійняв ще й посаду Голови місії у Скандинавії, а з 1-го серпня – Микола Залізник, який 1 жовтня прибув

у Хельсінкі і через два дні вручив свою вірчу грамоту міністру закордонних справ Р. Холсті. 25 серпня 1920 р. М. Залізняк виїхав із Хельсінкі у Відень під приводом необхідності налагодження фінансових справ посольства, залишивши завідувати всіма його справами секретаря П. Сливенка. Після цього робота українського представництва фактично припинилась. П. Сливенко не отримував необхідних коштів на його утримання і на початку травня 1921 р. був змушений звільнити приміщення канцелярії і невдовзі виїхати у Берлін. На цьому тоді обірвались дипломатичні відносини між Україною та Фінляндією.

Українська Держава гетьмана П. Скоропадського проіснувала лише сім з половиною місяців. Гетьманському уряду доводилося працювати у занадто складних умовах німецько-австрійської окупації, але він все ж таки намагався проводити активну зовнішню політику і йому вдалося чимало зробити для налагодження відносин з іншими країнами, серед яких була і дружня Фінляндія. Отже, історія сучасних українсько-фінських стосунків була започаткована в буремний період 1918 р., який означив для Фінляндії незалежний напрямок розвитку, а для України став важливим етапом в її складному, повільному, але неминучому становленні як незалежної і повноправної країни.

¹ *Солдатенко В.* Зовнішньо-політичний курс гетьманської держави Павла Скоропадського // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. – К., 2002. – С. 138; *Проданюк Ф.* Дипломатія держави Павла Скоропадського // Політика і час. – К. 1; *Гай-Нижник П.* Фінансові відносини Гетьманату 1918 року з частинами колишньої Російської імперії / Фінанси України. – К. – 2000. – № 2 та ін.

² *Дорошенко Д.* Мої спогади про недавнє-минуле (1914–1920). – Мюнхен, 1969. – С. 266.

³ *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. – Т. 2. – Ужгород, 1930. – С. 144.

⁴ *Гуммерус Г.* Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві. – К., 1997.

⁵ Kansalisarkisto, Senaati, Talousosaston Poytakirjat. 1918, I, 169–170.

⁶ Последні новости. – 1918. – 30 липня.

⁷ Kansalisarkisto. Herman Gummeruksen Yksityiskokoelma. Kansio 57.

⁸ Там само.

⁹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 59.

¹⁰ Kansalisarkisto, Senaati, Talousosaston Poytakirjat, 1918, VII, 739.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 140, арк. 2.

¹² Kansalisarkisto, Senaati, Talousosaston Poytakirjat, 1918, VIII. – IX, 135.

¹³ У 1917 р. у Выборзі знаходився штаб 42-го армійського корпусу, гарнізон Выборзької фортеці і, поблизу, 172-й запасний полк (Вільмаstrandский гарнізон).

¹⁴ ЦДАВО України, ф. 3512, оп. 2, спр. 12, арк. 52–54.

¹⁵ Valtionarkisto, Senaati, Talousosaston Poytakirjat, 1918, VII, 488–489.

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 3512, оп. 2, спр. 12, арк. 45.

¹⁷ Там само, ф. 3766, оп. 1, спр. 140, арк. 15–15 зв.

¹⁸ Kansallisarkisto. Herman Gummeruksen Yksityiskokoelma. Kansio 56.

¹⁹ Державний вісник. – 1918. – 13 жовтня.

²⁰ ЦДАВО України, ф. 3766, оп. 1, спр. 140, арк. 20–20 зв.

²¹ Там само, арк. 7.

²² Державний вісник. – 1918. – 19 жовтня.

²³ Там само. – 26 червня.

²⁴ Kansallisarkisto. Herman Gummeruksen Yksityiskokoelma. Kansio 56.

²⁵ Начальники дипломатичних представництв Української Держави поділялися на послів (амбасадорів), посланників (міністрів-уповноважених), міністрів-резидентів та повірених у справах.

²⁶ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 233, арк. 1.

²⁷ Нова Рада. – 1 918 р. – 11 жовтня.

²⁸ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 1.

²⁹ Державний вісник. – 1918–24 жовтня.

³⁰ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 233, арк. 1.

³¹ Там само, ф. 3766, оп. 1, спр. 140, арк. 26.

³² Там само, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 2.

³³ Там само, ф. 3766, оп. 1, спр. 140, арк. 26.

³⁴ Там само, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 41.

³⁵ Там само, ф. 3512, оп. 2, спр. 7, арк. 13.

³⁶ *Гуммерус Г.* Україна в переломні часи... – С. 84–85.

³⁷ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 42.

³⁸ Kansallisarkisto. Herman Gummeruksen Yksityiskokoelma. Kansio 56.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Valtionarkisto, Senaati, Talousosaston Poytakirjat, 1918, XI, 525.

⁴¹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 35, арк. 45.

⁴² Известия союза промышленности, торговли, финансов и сельского хозяйства Украины. – 1918. – 2 декабря.

⁴³ *Гуммерус Г.* Україна в переломні часи... – С. 86.

⁴⁴ *Дорошенко Д.* Мої спогади... – С. 279.